

Kohtuasi C-635/23

Eelotsusetaotlus

Saabumise kuupäev:

23. oktoober 2023

Eelotsusetaotluse esitanud kohus:

Kammergericht (Berliini kõrgeim üldkohus, Saksamaa)

Eelotsusetaotluse esitamise kuupäev:

20. oktoober 2023

Taotluse esitaja:

WBS GmbH

KAMMERGERICHT (Berliini kõrgeim üldkohus, Saksamaa)

Määrus

[...]

Vastastikuse õigusabi asi osas, mis puudutab

Läti Vabariigi korrupsiooniga võitlemise ja korrupsiooni kõrvaldamise büroo

25. aprilli 2019. aasta Euroopa uurimismäärust

käesolevalt üksnes seoses

WBS GmbH,

[...]

määras Berliini kõrgeima üldkohtu 4. kriminaalkolleegium 20. oktoobril 2023. aastal:

Esitada Euroopa Kohtule ELTL artikli 267 alusel järgmine eelotsuse küsimus:

Kas Euroopa uurimismäärust, mis puudutab taotleva riigi riigisisese õiguse kohaselt kohtu pädevuses olevat uurimistoimingut, võib väljastada koostöös mitte kohtuliku kinnitava asutusega muu pädev asutus Euroopa Parlamendi ja nõukogu 3. aprilli 2014. aasta direktiivi 2014/41/EL, mis käsitleb Euroopa uurimismäärust kriminaalasjades, artikli 2 punkti c alapunkti ii tähenduses, kui taotleva riigi kohus on eelnevalt lubanud uurimistoimingut ja on seejuures täitnud direktiivis 2014/41/EL ette nähtud kontrollimis- ja põhjendamiskohustust?

Põhjendused:

1 A. Asjaolud

5. aprillil 2019 alustas Läti korruptsiooniga võitlemise ja korruptsiooni kõrvaldamise büroo kriminaalmenetlust seoses kahtlusega kelmuses suures ulatuses, võõra asja õigusvastases omastamises suures ulatuses, dokumendi võltsimises ning võltsitud dokumendi esitamises ühele Riia sihtasutuse ametiisikule. Uurimise käigus pidas büroo vajalikuks läbi otsida ettevõtjate FF GmbH ja WBS GmbH Berliinis asuvaid äriruume ning taotles Riia eeslinna Vidzeme kohtu eeluurimiskohtunikult luba nende uurimistoimingute toimetamiseks vastavalt Läti kriminaalmenetluse seadustiku artiklitele 179 ja 180. 24. aprilli 2019 määrustega rahuldab eeluurimiskohtunik läbiotsimistaotluse ja põhistas oma seisukohta sellega, et saab lähtuda sellest, et nimetatud ettevõtjate ruumides on menetluse seisukohalt olulised dokumendid, andmekandjad ja esemed; läbiotsimine, mis on suunatud nende leidmiseks ja säilitamiseks, on vajalik ja proportsionaalne.
25. aprillil 2019 koostas Läti korruptsiooniga võitlemise ja korruptsiooni kõrvaldamise büroo kui muu pädev asutus direktiivi 2014/41 artikli 2 punkti c alapunkti ii tähenduses Euroopa uurimismääruse, milles paluti nii kuulata üle kaks tunnistajat kui ka täita Euroopa uurimismäärusele lisatud 24. aprilli 2019 kohtueelses menetluses koostatud kohtulik läbiotsimismäärus. Läti Vabariigi peaprokuratuur kinnitas Euroopa uurimismääruse ja edastas selle Berliini prokuratuurile.
- Berliini prokuratuuri vastavale taotlusele andis Berliini Tiergarteni Amtsgericht (Tiergarteni esimese astme kohus Berliinis, Saksamaa) loa läbiotsimise toimetamiseks FF GmbH ja WBS GmbH äriruumides. 13. mail 2019 toimetatud läbiotsimise tulemusel õnnestus koguda arvukalt tõendeid.
- FF GmbH ja WBS GmbH volitatud esindajad menetluses esitasid selle õigusabimeetme peale eelotsusetaotluse esitanud kohtule kaebuse ning palusid muu hulgas tuvastada, et ära võetud tõendite üleandmine Läti Vabariigile ei ole õiguspärane. Mis puudutab FF GmbH-d, pöördus eelotsusetaotluse esitanud kohus Bundesgerichtshofi (Saksamaa Liitvabariigi kõrgeim üldkohus) poole, et saada selgitust õigusabi lubatavust puudutava õigusküsimuse osas; WBS GmbH puhul otsustas ta muu hulgas, et tõendite üleandmine on lubatav vastavalt tingimusele, et

ära võetud originaaldokumentide asemel tuleb üle anda nende dokumentide tõestatud koopiad. WBS GmbH juures ära võetud tõendite üleandmise osas küll ei jõutud selleni, sest Berliini prokuratuuri seisukohalt tuli ära oodata Bundesgerichtshofi (Saksamaa Liitvabariigi kõrgeim üldkohus) kaebemenetluse tulemus.

- 5 Pärast Bundesgerichtshofi (Saksamaa Liitvabariigi kõrgeim üldkohus,) otsust esitas WBS GmbH volitatud esindaja kohtule uuesti kaebuse, et kohus tuvastaks, et ära võetud tõendite üleandmine Läti Vabariigile ei ole õiguspärane. Ta on seisukohal, et eelotsusetaotluse esitanud kohus peab – vastavalt riigisisese sätetele, mis sellise võimaluse ette näevad – uuesti otsustama asjade üleandmise lubatavuse kohta, kuna õigusliku olukord on muutunud. Vastavalt Euroopa Kohtu vahepeal tehtud 16. detsembri 2021. aasta otsusele kohtuasjas C-724/19 saab Euroopa uurimismäärust, mis puudutab sellist meedet, mis kuulub riigisisese õiguse kohaselt ainult kohtute pädevusse, koostada ainult kohus. Läbiotsimise käigus ära võetud tõendite üleandmine on nüüd seega igal juhul õigusvastane, sest Läti Vabariigis saavad asjade äravõtmisele eelnenud läbiotsimismeetmete osas otsuse teha ainult kohtud, kuid Euroopa uurimismäärust ei koostanud kohus.
- 6 Berliini prokuratuur küsis Läti Vabariigi peaprokuratuurilt, kas Euroopa uurimismääruse võiks uuesti koostada kohus. Läti Vabariigi peaprokuratuur eitab sellist võimalust, kuna Läti Vabariigi õigus ei näe selleks ette õiguslikku alust.
- 7 Selleks, et selgitada käesolevas määruses tõstatatud küsimust, lükkas eelotsusetaotluse esitanud kohus määrusega edasi taotluse õigusabi lubatavuse üle uue otsuse tegemiseks ja pikendas ära võetud tõendite hoidmise tähtaega.
- 8 Eelotsuse küsimuse põhjendus
 Euroopa Kohtu neljas koda selgitas 16. detsembri 2021. aasta otsuses kohtuasjas C-724/19, et Euroopa Parlamendi ja nõukogu 3. aprilli 2014. aasta direktiivi 2014/41, mis käsitleb Euroopa uurimismäärust kriminaalasjades, artikli 2 punkti c alapunkti i tuleb tõlgendada nii, et sellega on vastuolus see, kui prokurör on pädev koostama kriminaalasja kohtueelses menetluses selle direktiivi tähenduses Euroopa uurimismääruse elektroonilise side liiklus- ja asukohaandmete kogumiseks, kui sarnases riigisiseses menetluses kuulub sellistele andmetele juurdepääsu taotleva uurimistoimingu määramine kohtuniku ainupädevusse. Nimetatud asjas koostas Bulgaaria prokuratuur kui muu pädev asutus direktiivi 2014/41 artikli 2 punkti c alapunkti i tähenduses ilma Bulgaaria kohtu eelneva osaluseta neli Euroopa uurimismäärust, mille ese oli elektroonilise side liiklus- ja asukohaandmete väljastamine. Tegemist oli meetmetega, mida Bulgaaria prokuratuur oleks sarnases riigisiseses olukorras võinud rakendada ainult kohtu loal.
- 9 II. Euroopa Kohtu otsuses esitatud põhimõtteid kohaldades pidanuks kohus tuvastama, et ära võetud tõendite üleandmine Läti Vabariigile ei ole õiguspärane.

Saksa seadusandja on direktiivi 2014/41 sätteid, mis puudutavad taotleva asutuse pädevuse tingimusi, võtnud üle Saksamaa rahvusvahelise kriminaalkoostöö seaduse (Gesetz über die internationale Rechtshilfe in Strafsachen) (edaspidi „IRG“) § 91d lõikega 1. IRG § 91d lõige 1 sätestab järgmist:

(1) Vastastikust abi võib anda ainult siis, kui taotluse esitanud liikmesriik kasutab oma taotluses Euroopa uurimismääruse direktiivi A lisas või C lisas kehtivas versioonis olevat vormi, mis on

1. välja antud õigusorgani poolt Euroopa uurimismääruse direktiivi artikli 2 punkti c alapunkti i tähenduses

2. välja antud muu kui punktis 1 nimetatud organi poolt, mille taotluse esitanud liikmesriik on pädevaks määranud, ning mis on kinnitatud Euroopa uurimismääruse direktiivi A lisa L osa numbris 1 nimetatud organi poolt.

- 10 Vastavalt IRG § 91d lõikele 1 oleks ära võetud tõendite üleandmine Läti Vabariigile õigusvastane; Euroopa uurimismäärus oleks juhul, kui see puudutab üleandmisega vahetult seotud läbiotsimistoimingut, koostatud pädevust mitteomava asutuse poolt. Läti korrupsiooniga võitlemise ja korrupsiooni kõrvaldamise büroo ei oleks muuks pädevaks asutuseks direktiivi 2014/41 artikli 2 punkti c alapunkti ii tähenduses, kuna ta ei oleks olnud pädev sarnases riigisisises olukorras määrama läbiotsimist. Läti kriminaalmenetluse seadustiku artiklite 179 ja 180 kohaselt võib läbiotsimisi toimetada reeglina kohtu loal. Need sätted kõlavad ingliskeelses tõlkes (Allikas: <https://wipolex-res.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/lv/lv043en.pdf>) – kuivõrd see omab asjas tähtsust – järgmiselt:

Section 179. Searches

(1) A search is an investigative action whose content is the search by force of premises, terrain, vehicles, and individual persons for the purpose of finding and removing the object being sought, if there are reasonable grounds for believing that the object being sought is located in the site of the search.

(2) A search shall be conducted for the purpose of finding objects, documents, corpses, or persons being sought that are significant in criminal proceedings.

Section 180. Decision regarding a Search

(1) A search shall be conducted with a decision of an investigating judge or a court decision. An investigating judge shall take a decision based on a proposal of a person directing the proceedings and materials attached thereto.

(2) [...]

(3) In emergency cases where, due to a delay, sought objects or documents may be destroyed, hidden, or damaged, or a person being sought may escape, a person directing the proceedings may conduct a search with the consent of a public prosecutor. [...]

11 Kui lähtuda Euroopa Kohtu otsuse kohtuasjas C-724/19 aluseks olevatest põhimõtetest, siis tuvastades, et õigusabi on ebaseaduslik, tähendaks see, et Berliini prokuratuur oleks pidanud Euroopa uurimismääruse vastavalt direktiivi 2014/41 artikli 9 lõikele 3 tagastama Läti Vabariigile.

12 III. Eelotsusetaotluse esitanud kohus kahtleb aga selles, kas Euroopa Kohtu otsusest kohtuasjas C-724/19 tulenevaid põhimõtteid tuleb käesoleval juhul kohaldada muutmata kujul või kas ei piisa sellest, et taotleva riigi kohus on enne Euroopa uurimismääruse koostamist andnud loa kõnealusele uurimismeetmele ning on seejuures täitnud direktiivis 2014/41 sätestatud kontrollimis- ja põhjendamiskohustust.

13 1. See kahtlus tuleneb ühest küljest sellest, et Euroopa Kohus otsuses käsitleti asutust direktiivi 2014/41 artikli 2 punkti c alapunkti i tähenduses, samas kui käesolevas asjas tegutses taotleva asutusena „taotleva riigi muu pädev asutus või ametiisik“ direktiivi 2014/41 artikli 2 punkti c alapunkti ii tähenduses. Eelotsusetaotluse esitanud kohus ei saa Euroopa Kohtu otsusest üheselt tuletada, kas selles otsuses loetletud põhimõtted kohalduvad samal viisil samuti Euroopa uurimismääruse suhtes, mis on välja antud direktiivi 2014/41 artikli 2 punkti c alapunkti ii alusel. Oma otsuse punktides 29 ja 30 märkis Euroopa Kohus järgmist:

„29. Selle sätte sõnastusest nähtub seega, et taotleval asutusel või ametiisikul peab igal selle sättega hõlmatud juhul olema konkreetnes asjas pädevus kas kohtuniku, kohtu, eeluurimiskohtuniku või prokurörina või, kui ta ei ole õigusasutus, siis uurimisorganina.

30. Seevastu ei võimalda ainult selle sätte sõnastust käsitlev analüüs kindlaks teha, kas väljendil „konkreetnes asjas pädev“ on sama tähendus, mis väljendil „kellel on pädevus taotleda riigisisese õiguse kohaselt tõendite kogumist“ ja kas seega võib prokurör olla pädev koostama Euroopa uurimismäärust elektroonilise side liiklus- ja asukohaandmete kogumiseks, kui sarnases riigisiseses menetluses kuulub sellistele andmetele juurdepääsu taotleva uurimistoimingu määramine kohtuniku ainupädevusse.“

14 Seega võiks eelotsusetaotluse esitanud kohtu arvates seda mõista nii, et muu pädev asutus direktiivi nr 2014/41 artikli 2 punkti c alapunkti ii tähenduses saab olla samuti taotlevaks asutuseks, kui riigisisese õiguse kohaselt võib meetme määrata ainult kohus, ning et kohtu kaasamine sellisesse asja – mis on ilmselgelt ka selle juhtumi puhul vajalik – võib toimuda menetluse käigus muul hetkel.

15 2. Teiseks erineb käesolev kohtuasi Euroopa Kohtu otsuse aluseks olevast juhtumist selle poolest, et enne Euroopa uurimismääruse koostamist andis taotleva

riigi kohus loa uurimistoiminguks, mille tegemise võib taotleva riigi õiguse alusel otsustada ainult kohus, ning seda peeti sel eesmärgil vajalikuks ja proportsionaalseks. Eelotsusetaotluse esitanud kohtu arvates viib see selleni, et Euroopa Kohtu otsuse aluseks olevad kaalutlused ei ole käesoleval juhul üldiselt kohaldatavad.

16 Eelotsusetaotluse esitanud kohtu arusaama kohaselt tugineb Euroopa Kohus peamiselt kolmele järgnevale argumendile:

(1) Ainult see asutus, mis on riigisisese õiguse kohaselt pädev sellist uurimistoimingut määrama, saab täita sisuliselt direktiivis ette nähtud kontrollimiskohustust (artikli 6 lõike 1 punkt a) ja põhjendamiskohustust (vt punktid 32–34)

(2) Direktiivi 2014/41 artikli 6 lõike 1 punkti b kohaselt võib taotlev asutus koostada Euroopa uurimismääruse ainult siis, kui selles määruses märgitud uurimistoimingu tegemist oleks saanud taotleda samadel tingimustel sarnases riigisiseses menetluses (punkt 35).

(3) Kui eristada asutust, mis koostab Euroopa uurimismääruse, ja asutust, mis on pädev määrama uurimistoimingut riigisisese kriminaalasja kohtueelse menetluse raames, siis selline eristamine võib muuta koostöösüsteemi keeruliseks ja takistada sellega lihtsustatud ja tõhusa süsteemi loomist (punktid 36–38).

17 a) Eelotsusetaotluse esitanud kohtu arvates ei ole argumendid (1) ja (2) käesoleval juhul kohaldatavad. Direktiivi artikli 6 lõike 1 punktist a tulenevad kontrollimiskohustused olid täidetud enne Euroopa uurimismääruse koostamist ning neid täitis asutus, mille pädevusse kuulus uurimistoimingu tegemine riigisisese õiguse kohaselt; pädev eeluurimiskohtunik märkis oma määruses, et Berliinis toimetatavad läbiotsimised on vajalikud ja proportsionaalsed. Erinevalt kohtuasjas C-724/19 tehtud Euroopa Kohtu otsuse aluseks olevast kohtuasjast ei olnud käesolevas asjas erilisi põhjendamisnõudeid, mida tuli täita. Taotluse esitanud asutus andis ka Euroopa uurimismääruse välja tingimustel, mille kohaselt oleks uurimistoimingut võinud määrata võrreldaval riigisisese juhtumi korral; eelnevalt taotles kohtult luba ja kohus andis loa läbiotsimiseks enne Euroopa uurimismääruse väljastamist.

18 b) Seega jääb eelotsusetaotluse esitanud kohtu arusaamise kohaselt alles üksnes argument (3).

aa) Ühelt poolt leiab eelotsusetaotluse esitanud kohus, et seda argumenti tuleb käsitleda diferentseeritult. Eelotsusetaotluse esitanud kohus on seisukohal, et Euroopa uurimismääruse koostanud asutuse vältimatu kokkulangevus asutusega, mis riigisisese õiguse kohaselt on pädev määrama meetmeid, võib lisaks lihtsustustele kaasa tuua ka keerukusi. Nimelt kehtib see liikmesriikide puhul, kus kohtueelse menetlusega seotud eeluurimiskohus – näiteks Saksamaa õigussüsteemis – ei oma kohtueelses menetluses kesksel rolli, vaid puutub

kohtueelse menetlusega kokku ainult teatud punktides, näiteks kui ta toimetab kohtueelse menetluse uurimistoiminguid, mida prokuratuur on taotlenud, või kui ta määrab ja kinnitab sunnimeetmeid, mis on riigisisese kriminaalmenetlusõiguse kohaselt ainult kohtu ülesanne. Igal juhul viib Saksamaa õigussüsteemis kohtueelse menetlusega seotud eeluurimiskohtu konkreetne pädevus selleni, et eeluurimiskohtu käsutuses on otsuse tegemise ajal ainult need materjalid, mis puudutavad uurimiskaebemenetlust, ning lisaks ei ole talle teada ei kohtueelse menetluse valdkond, mida tema otsus puudutab, ega ka edasised arengud, mis toimuvad pärast tema otsust. Juhul kui ta kvalifitseeritakse taotlevaks asutuseks, peab kohtueelse menetlusega seotud eeluurimiskohus määrust täitva asutuse järelepärimise puhul näiteks direktiivi 2014/41 artikli 6 lõike 3 esimese lause kohaselt kõigepealt nõudma välja kohtuasja materjalid, mis puudutavad kohtueelset uurimiskaebemenetlust, ning tutvuma nii (uuesti) kohtueelse menetlusega ja kohtueelse menetluse hetkeseisuga. See toob kaasa viivitusi vastastikuse õigusabi osutamisel.

- 19 Lisaks tuleb silmas pidada, et on võimalikud juhtumid, mille korral Euroopa uurimismäärus – nagu käesolevas asjas – puudutab lisaks uurimistoimingutele, mida võib otsustada ainult kohus, samuti uurimistoiminguid, mille puhul see ei ole nii. Sellisel juhul peaks olema lubatud, et iga asutus võib oma pädevusse kuuluvas valdkonnas koostada eraldi Euroopa uurimismääruse. Täitjariigil oleksid kahe Euroopa uurimismääruse, mis puudutavad samu asjaolusid, puhul kontaktisikuteks erinevad taotlevad asutused või ametiisikud. Eelotsusetaotluse esitanud kohtu arvates võib ka see koostöösüsteemi keerulisemaks muuta.
- 20 bb) Teiseks küsib eelotsusetaotluse esitanud kohus, kas argumenti (3) saab juba õigustada kohtuasjast C-724/19 tuleneva põhimõttega, mis piirab liikmesriigi tegutsemisruumi direktiivi 2014/41 ülevõtmisel. Eelotsusetaotluse esitanud kohtu kahtlused tekivad seoses sellega, kui võrrelda Euroopa vahistamismäärust, mille puhul vahistamismääruse teinud ja vahistamismäärust taotleva asutuse lahknevust on peetud lubatavaks (vt 27. mai 2019. aasta kohtuotsus PF (Leedu peaprokurör), C-509/18, EU:C:2019:457), arvestamata selle puhul olulist eesmärki, milleks on lihtsustada liikmesriikide komplitseeritud koostööd (vt nõukogu 13. juuni 2002. aasta raamotsus Euroopa vahistamismääruse ja liikmesriikidevahelise üleandmiskorra kohta (2002/584/JSK) põhjendus 5)
- 21 Seega küsib eelotsusetaotluse esitanud kohus:

[...] [Eelotsuse küsimuse kordamine]

[...]